

ПРИНЦИПИ ЗОНУВАННЯ ПЕЧЕРНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО РЕГІОНУ ПОДІЛЛЯ*Ховалко А.Б.**Львівський національний університет імені Івана Франка*

Обґрунтована необхідність виділення Подільського печерного регіону, що дозволить оптимізувати рекреаційно-туристичну діяльність. Запропоноване зонування регіону на основі наявності спелеоресурсів та розвитку інфраструктури, що дозволяє конкретизувати туристично-рекреаційну діяльність у регіоні й сконцентрувати фінансові потоки на найбільш слабкі або найбільш перспективні ділянки. Наведена оцінка виділених зон дозволяє локально виявити перспективні напрямки організаційної діяльності, для чого пропонується організація відповідного національного парку.

Ключові слова: Подільський печерний регіон, спелеотуризм, спелеоресурси, зонування печерного регіону, природно-рекреаційний об'єкт, рекреаційно-експлуатаційна оцінка.

Актуальність дослідження. Просторове впорядкування будь-якого значного за розміром природно-рекреаційного об'єкта шляхом його зонування належить до наукового обґрунтування його оптимізації. Це дозволяє з обґрунтованою ефективністю не тільки планувати відповідні рекреаційні навантаження, а й розробляти заходи щодо підтримання й поліпшення існуючого стану. Саме це й створює ефект актуальності подібних досліджень.

Висвітлення проблеми в науковій літературі. Такий об'єкт дослідження, як Подільський печерно-рекреаційний регіон, цілісна структура попередньо не досліджувалася. Водночас наукові напрацювання на теренах регіону складають значне надбання. До них належать праці Андрейчука В. Н. Гавриленка О.П. Горняткевича Д. Гун'євського И.М. Дублянського В.Н. Радзівського В.О. Рідуша Б. Савчина М.П. та ін.

Виклад основного матеріалу. Зонування – це спосіб оптимізації умов існування людини шляхом поділу території (наприклад, міста, району, промислового підприємства, заповідної ділянки) на зони, які мають різне функціональне призначення. Зонування належить до функціональної диференціації території за способом використання або наявністю відповідного ресурсу.

Зонування функціональне – це таке розчленування планувальної території на функціональні зони, за якого за кожною зоною може бути закріплений переважний вид її господарського використання на досить далеку перспективу. Прийнято виокремлювати три типи функціональних зон: інтенсивного господарського використання; екстенсивного господарського використання; обмеженого використання за максимального збереження природних ландшафтів [2].

При зонуванні туристично-рекреаційного печерного регіону Поділля слід враховувати такі особливості: наявність печерних систем (з урахуванням їх загальної привабливості); наявність

транспортного сполучення зони; наявність (або можливість) станціонарного обслуговування зони; наявність сервісного обслуговування.

Усі перелічені ознаки взаємопов'язані й утворюють цілісну системну організацію, яка характеризується як внутрішніми, так і зовнішніми зв'язками. У зовнішній структурі вирізняється центральна підзона з печерною системою та периферійна у вигляді стаціонарних обслуговуючо-відпочинкових забудов, сервісної системи та транспортно-забезпечення. Внутрішня структура, як правило, децентралізована і зв'язана лише транспортними потоками, які уможливають спрямоване переміщення рекреантів.

Загальна структура зонування Подільського туристично-рекреаційного печерного регіону дозволяє стверджувати, що цей регіон надзвичайно перспективний для розвитку міжнародного туризму. В його межах доцільно виокремити десять туристично-рекреаційних зон: Чортківську, Товстівську, Борщівську, Кривченську, Мельниця-Подільську, Золотопотіцьку, Заліщицьку, Заставненську, Новоселицьку і Кам'янець-Подільську. Оцінювання цих зон за якістю спелеотуристичного використання свідчить про те, що вони суттєво відрізняються як за спелеоресурсами, так і за сервісним і пізнавальним (та й за іншими критеріями) обслуговуванням (табл. 1).

Згідно з одержаними комплексними бальними оцінками, зони можна поділити на три оцінних класи: добрий, задовільний та умовно задовільний. До першого класу належать Кам'янець-Подільська, Чортківська, Золотопотіцька і Борщівська зони; до другого – Мельниця-Подільська, Заліщицька, Заставненська і Новоселицька зони і до третього – Товстівська і Кривченська зони.

Диференціація оцінок за критерієм можливого спелеотуристичного використання окремих зон Подільського печерного регіону головно залежить від рівня можливого їх сервісного обслуговування. Наприклад, Кривченська зона, попри максимальну

оцінку спелеотуристичних ресурсів, явно відстає за сервісним обслуговуванням.

Організаційну основу пропонованого зонування Подільського печерного регіону як взаємопов'язаної системи становить не тільки наявність печерних утворень, а й транспортний елемент. Залізнична та автомобільна транспортні системи пронизують виокремлені зони, розширюючи можливості реалізації повноцілних туристичних проєктів, орієнтованих на найбільш повне ознайомлення не лише з спелеоресурсами краю, а й з його культурою, історією, традиціями тощо.

Інтенсивність використання Подільського печерного регіону надзвичайно низька, що зумовлено кількома причинами:

- необладненістю печерних систем, їх невідповідністю вимогам безпеки спелеотуристів;
- гострою нестачею кваліфікованих гідів-провідників по печерних лабіринтах;
- відсутністю сервісного обслуговування;
- відсутністю рекламного забезпечення.

Аналіз оцінок туристичних зон Подільського печерного регіону (див. табл. 1) дає підстави стверджувати, що реально поліпшити ситуацію можна лише в межах блоку туристичної інфраструктури. При цьому поліпшення головно можливе за рахунок удосконалення (оновлення, будівництва) готельного господарства, кемпінгів, санаторіїв і пансіонатів, туристичних баз, пожвавлення зеленого туризму (агрооселі), а також розширення, модернізації та будівництва нових автобусних вокзалів.

При цьому перспективним видається підвищення оцінної якості виокремлених рекреаційних зон за рахунок реконструкцій існуючих і будівництва нових санаторіїв, пансіонатів, кемпінгів (це дасть змогу підвищити оцінки до 9 балів); будівництва нових туристичних баз і залучення нових агроосель зеленого туризму (5-6 балів); поліпшення ситуації в готельному господарстві та спорудження автовокзалів (4-3 бали). Як наслідок загальна оцінка можливостей туристично-рекреаційних зон Подільського печерного регіону підвищиться на 1-6 балів (табл. 2).

Цікаві об'єкти природи: 1. Геологічні відслонення. 2. Товтрові горби і горби останці. 3. Скелі. 4. Каньйони. 5. Водоспади.

Пам'ятки архітектури, історії та культури: 1. Монастирі. 2. Церкви. (костели, синагоги, дерев'яні храми). 3. Скельні храми і монастирі. 4. Археологічні об'єкти. 5. Давньоруські городища. 6. Замки і фортеці. 7. Палаці. 8. Пам'ятки і пам'ятні знаки. 9. Місця історичних битв. 10. Місця народження відомих людей. 11. Центри народних ремесел.

Туристичні місця: 1. Релігійне паломництво.

2. Етнофестивали і ярмарки.

Туристична інфраструктура: 1. Інформаційні центри. 2. Музеї. 3. Театри. 4. Готелі. 5. Кемпінги. 6. Санаторії і пансіонати. 7. Туристичні бази. 8. Агрооселі зеленого туризму. 9. Автобусні вокзали. 10. Залізничні вокзали.

Отже, оцінний рейтинг виокремлення туристично-рекреаційних зон зростає. Зокрема до першого класу перейде Заставненська зона, до другого – всі інші зони.

У зв'язку з наведеним матеріалом доцільно зауважити, що програма оптимізаційних заходів, спрямованих на розвиток туристично-рекреаційного потенціалу Подільського печерного регіону, містить необхідні й довгострокові підрозділи і ґрунтується на відповідному туристично-рекреаційному зонуванні території.

Доцільність організації Подільського печерного регіону в структуру національного парку не викликає сумніву, оскільки це впорядкує й поставить на контроль усю рекреаційну діяльність на його території. Водночас функціональні особливості управління таким складним об'єктом, як національний парк, багатоваріантні й вимагають врахування розгалуженої сукупності стратегічних, тактичних й сьогодні не передбачених завдань. Оскільки просторова екстраполяція будь-якої ситуації найбільш доцільна з урахуванням природної та антропогенно модифікованої територіальної структури парку, то й управлінські заходи варто розробляти саме на такій основі, що надає додаткової можливості з достатньо високою імовірністю аналізувати загальну ситуацію, її взаємозв'язки і прогнозні стани.

Національні парки, створені з метою охорони геологічних утворень, живої природи, як правило, стають популярними туристичними районами. При їх експлуатації дуже важливо утримувати баланс між цими двома напрямками, які, проте, часто взаємопов'язані. Так, туристи часто приносять паркам доход, який можна інвестувати в проєкти збереження природи, наприклад, створення національного парку в досліджуваному регіоні. Водночас ситуацію ускладнює наявність ділянок з абсолютно заповідним режимом функціонування (окремі печерні системи, зокрема Атлантида, Озерна тощо) та ділянок із контрольовано-обмеженим використанням.

Насамперед слід чітко визначити мету створення національного парку, основні напрями його діяльності. У нашому випадку ними можуть бути:

- вивчення природної (у тому числі печерної) флори й фауни території національного парку (а в окремих випадках – і прилеглих територій, які функціонально пов'язані з територіальними

Таблиця 1

Оцінка туристично-рекреаційних зон Подільського печерного регіону, балів

Туристично-рекреаційна зона	Типи цінних туристично-рекреаційних об'єктів																				Загальна оцінка									
	Рівень можливості впровадження печерного туризму	Цікаві об'єкти природи					Пам'ятки архітектури, історії та культури										Туристична інфраструктура													
		1	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1		2	3	4	5	6	7	8	9	10
Чортківська	6	X	0	0	0	0	0	x	0	0	0	0	x	0	x	x	x	x	0	0	x	0	x	0	0	0	x	x	x	19
Товстівська	4	0	0	X	0	0	x	x	0	0	0	0	0	0	0	0	x	x	x	0	0	x	0	0	x	0	0	0	x	13
Борщівська	6	0	0	X	x	0	0	x	x	x	x	0	0	x	0	x	x	0	0	x	x	0	x	0	0	x	0	x	0	19
Кривченська	6	X	0	0	x	0	0	x	0	0	0	0	x	0	0	x	0	x	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12
Мельницько-Подільська	4	X	0	0	x	0	0	x	0	0	x	0	0	0	0	x	x	0	0	0	0	x	0	x	0	0	x	x	0	15
Золотопотіцька	4	X	0	X	x	x	0	x	x	0	x	0	0	x	0	x	0	0	0	0	0	0	0	x	0	x	x	x	x	19
Заліщицька	2	X	0	0	0	0	x	x	x	0	x	0	x	x	0	0	x	0	0	0	0	x	0	0	0	0	x	0	x	14
Заставненська	6	X	0	0	x	x	0	x	0	x	0	0	x	0	0	x	x	0	0	0	0	0	0	x	0	0	0	0	x	17
Новоселицька	6	0	0	0	0	0	0	x	0	x	0	0	0	0	x	x	x	0	0	0	x	0	0	0	x	x	0	0	0	14
Кам'янець-Подільська	4	0	x	X	0	0	x	x	x	x	0	x	x	x	x	x	0	0	x	x	x	x	x	0	0	0	x	x	x	23

Примітка: 1. Найвищий рівень можливості впровадження печерного туризму.

системами парку);

- абсолютна охорона функціонування у спонтанному режимі територіальних систем у межах абсолютно заповідних об'єктів (окремих печерних систем);

- збереження в природних і штучно створених умовах у зоні розташування парку живих рослин, в тому числі рідкісних і зникаючих видів, а також насаджень і ландшафтних композицій з метою поліпшення естетичної привабливості території;

- проведення науково-дослідних робіт у напрямі оптимізації печерних систем регіону;

- науково-просвітницька робота в сфері охорони природи печерних систем;

- науково-дослідна робота в сфері розвитку туристичного бізнесу;

- науково-дослідницька робота в сфері паркового будівництва;

- моніторингове дослідження просторово-часового функціонування охоронних печерних систем, біогеоценозів, фітоценозів;

- моніторингове дослідження стану природних систем на ділянках з регульованим і рекреаційним використанням.

Кожен напрям характеризується власною метою, водночас усі вони мають єдину спільну мету – збереження природи національного парку в режимі, який дає можливість природним системам, а також окремим рослинним угрупованням гармонійно функціонувати в часі й просторі.

Висновки. Подільський печерний регіон характеризується унікальними можливостями для розвитку туристично-рекреаційної діяльності. Водночас нерівномірність сучасної інфраструктури дозволяє поділити його на відповідні зони, що покращує можливості керування туристичними потоками. Здійснене оцінювання виділених зон свідчить, що поряд із значними перспективами, пов'язаними з наявністю унікальних спелеоресурсів, тут існує значна кількість проблемних ситуацій. Отже, значним стимулом в їх подоланні

Можливе підвищення рекреаційно-експлуатаційної оцінки рекреаційно-туристичних зон Подільського печерного регіону

№ з/п	Туристично-рекреаційні зони	Туристична інфраструктура						Існуюча оцінка	Перспективна оцінка
		Види інфраструктури, в яких можливе поліпшення							
		4	5	6	7	8	9		
1.	Чортківська		2	2	3			19	22
2.	Товстівська	1		2	2	3	1	13	18
3.	Борщівська		3	3		2		19	22
4.	Кривченська	1	2	1	1	3	1	12	18
5.	Мельниця-Подільська		2	2				15	17
6.	Золотопотіцька	2		1	2	2	1	19	20
7.	Заліщицька	2	3	2		3		14	18
8.	Заставненська		2	1	2	3		17	21
9.	Новоселицька	1	2			3	1	14	18
10.	Кам'янець-Подільська	3				2	2	23	26

Примітка: 4. Готелі. 5. Кемпінги. 6. Санаторії і пансіонати. 7. Туристичні бази. 8. Агрооселі зеленого туризму. 9. Автобусні вокзали.

Оцінки можливостей поліпшення рекреаційної ситуації: 3 – дуже добрі; 2 – умовно добрі; 1 – посередні.

була б організація Подільського печерно-рекреаційного національного парку.

Сптсок літератури

1. Андрейчук В. Н. Некоторые закономерности спелеогенеза на юге Подольско-Буковинской карстовой области // Пещеры. Методика изучения: Межвузовский сборник научных трудов. – Пермь: Перм. ун-т, 1986. - С. 17-24.
2. Гавриленко О.П. Геоекологічне обґрунтування проектів природокористування. – Вид. 2-е, випр. і доп. – К.: Ніка-Центр, 2007. – 432 с.
3. Горняткевич Д. Пещеры в Кривчу. // Літопис Борщівщини, випуск четвертий, Борщів: КТ / Д. Горняткевич. – Джерело, 1993. – С. 40-44.
4. Гунёвский И.М. О Кривченской пещере в гипсах //

Географический сборник / И.М. Гуневский. – Львов, 1963. – С. 28-32.

5. Дублянський В.Н. Карстовые пещеры Среднего Приднестровья // Вопросы изучения карста Русской равнины / В.Н. Дублянський. – М., 1965. – С. 99-110.
6. Радзієвський В.О. У печерних лабіринтах Тернопільщини В.О. Радзієвський. – К.: Здоров'я, 1967. – 85 с.
7. Рідуш Б. Пещеры Буковини у працях дослідників ХІХ ст. і сучасний стан їхнього дослідження // Буковинський історико-етнографічний вісник. - Вип. 2. - Чернівці, 1996. - С. 47-53.
8. Савчин М.П. Пещера Оптимістична на Поділлі // Карст України. Фізична географія та геоморфологія / М.П. Савчин, І.М. Гуньовський. – К., 1970, вип. 4. – С. 38-41.

Ховалко А.Б. Принципы зонирования пещерно-рекреационного региона Подолья. Обоснованная необходимость выделения Подольского пещерного региона, который позволит оптимизировать рекреационно-туристическую деятельность. Предложенное зонирование региона на основе наличия спелеоресурсов и развития инфраструктуры, что позволяет конкретизировать туристически-рекреационную деятельность в регионе и сконцентрировать финансовые потоки на наиболее слабые, или наиболее перспективные участки. Приведенная оценка выделенных зон позволяет локально обнаружить перспективные направления организационной деятельности, для чего предлагается организация соответствующего национального парка.

Ключевые слова: Подольский пещерный регион, спелеотуризм, спелеоресурсы, зонирование пещерного региона.

Khovalko A. Zoning principles of the speleo-recreational region of Podillya. The necessity of selection of the Podil'skiy spelaeen region which will allow to optimize recreational and tourist activity is grounded. Zoning of the region on the basis of availability of spelaeen resources and infrastructure development is proposed that will allow to specify tourist activity in the region and to concentrate the financial flows on the weakest, or the most perspective areas. The resulted estimation of the selected areas allows to find out perspective directions of organizational activity, what organization of the national park is offered for.

Key words: Podil'skiy spelaeen region, speleo-tourism, speleo-resources, zoning of spelaeen region.